

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ПОНЯТТЯ, СПОСОБИ ТА ФАКТОРИ

Переш Іван Євгенійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Зан Мирослава Іванівна

*старший викладач кафедри теорії та історії
держави і права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Особистість – це той феномен, який з різних позицій вивчається практично всіма науками, включаючи юриспруденцію. Теорія права, розглядаючи питання правосуб'єктності особи, не ставить питання про те, яким чином та через які механізми людина набуває цих якостей, під впливом яких соціальних факторів вона стає активним, вольовим учасником суспільних відносин в цілому і правовідносин зокрема, бере участь у правотворчому та правозастосовчому процесах. На ці запитання дає відповідь соціологія права, в межах якої склалася окрема теорія правової соціалізації особистості, предметом якої є дискусійні питання формування особистості під впливом права.

Правова соціалізація є складовою частиною загальної соціалізації, її проявом у сфері формування і розвитку індивідуальної правосвідомості та правової культури. Вона направлена на усвідомлення особою своєї соціальної ролі, місця у суспільстві, приєднання до правових норм, цінностей, правової практики загалом¹. Через процес правової соціалізації людина долучається до соціально-правової сфери життя.

Правова соціалізація відбувається у тому випадку, коли індивід не тільки знайомиться із змістом правової норми, але й робить її внутрішньо-особистісним правилом поведінки. У соціології права такий процес отримав назву інтеріоризації. Він направлений на формування

¹ Купіна Л. Ф. (2020). Соціалізація молоді та ефективність норм трудового права. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.* № 2. С. 94.

внутрішньої мотивації, що орієнтує особистість на додержання правових норм.

У юридичній літературі існує ряд поглядів на способи правової соціалізації, серед яких варто виділити наступні:

– *правова соціалізація шляхом виховання та навчання*. При даному способі правової соціалізації індивід засвоює певну суму правових знань, зокрема норми права, інформацію про діяльність правових інституцій, певні юридичні процедури тощо. При цьому, процес навчання виступає не як пасивне засвоєння правових знань, оскільки отримані індивідом правові знання весь час зіставляються, порівнюються з уже наявними знаннями та піддаються оцінці. Така оцінка може бути як позитивною, так і негативною, і напряму залежить від рівня правової культури особи. Для засвоєння правових знань необхідні також власні зусилля, тобто самостійне навчання та самовиховання. Варто зазначити, що отримані правові знання будуть використовуватися особою при здійсненні дій процедурного характеру, у процесі професійної діяльності та під час реалізації своїх прав та обов'язків по відношенню до інших осіб, держави та суспільства².

У процесі отримання правових знань чільне місце посідає правова інформованість, яка виступає однією з важливіших умов нормальної діяльності індивідів та суспільства в цілому. Основними джерелами правової інформації виступають телебачення, радіо, преса, інтернет та неформальне спілкування. Однак, емпіричні дослідження свідчать про те, що більшість індивідів не ознайомлюються з текстами нормативно-правових актів, особливо підзаконних актів, а дотримуються правових норм не в силу знання права, а у силу випадкових причин, котрі напряму залежать від рівня її правової поведінки.

Знання нормативного акту особою не означає, що його приписи одразу стають нормою поведінки індивіда. Сам факт знання права не є достатнім для здійснення процесу правової соціалізації. Реальне відношення особи до права і закону формується не стільки на стадії ознайомлення з правом, скільки на стадії застосування одержаних правових знань у суспільній практиці;

– *правова соціалізація шляхом передачі та засвоєння досвіду*. Передача та засвоєння досвіду відбуваються у процесі правової поведінки особи. При цьому особа засвоює правову інформацію, одержану у процесі навчання, зіставляє її з правовою дійсністю. Співпадіння чи, навпаки, неспівпадіння правових знань і правового досвіду формує в індивіда певні установки, які суттєво впливають на

² Переш І. Є. (2013). Основи соціології права: короткий навч. курс для студентів юридичних вузів. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла». С. 80.

модель його правової поведінки. Характерною ознакою такого способу правової соціалізації є конфліктність. Вона пов'язана з тим, що особа може одночасно належати до декількох соціальних спільнот та інститутів (або переходить із однієї спільноти до іншої) із різними, часто несумісними, системами норм і цінностей;

– *запозичена правова соціалізація*. Такий спосіб правової соціалізації передбачає, що індивід обирає певну модель правової поведінки, опираючись не на власні правові знання чи наявний власний правовий досвід, а на знання, оцінки та досвід інших членів певної соціальної групи, наприклад, політичної партії чи суспільства в цілому.

У межах правової соціалізації розрізняють два окремі орієнтири на право: примусовий та консенсуальний. Примусова орієнтація ґрунтується на застосуванні сили та покарання, що зрештою призводить до виникнення відносин, побудованих на домінуванні одних інтересів над іншими³. Консенсуальна орієнтація ґрунтується на набутті цінностей, що охоплюють інтереси всіх сторін правовідносин шляхом прийняття узгоджених рішень та визначенні погоджувальних меж (обмежень) реалізації суб'єктивних прав.

Серед основоположних факторів, які впливають на процес правової соціалізації, визначають її спрямованість та зміст, можна виділити:

– правову систему, під якою варто розуміти сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку певного суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у сталих зв'язках між собою та іншими соціальними явищами, що забезпечує її цілісність, розвиток і правонаступність;⁴

– рівень розвитку правосвідомості, до якого належать рівень правової інформованості окремих індивідів, соціальних груп та населення в цілому, психологічне ставлення населення до нормативно-правових актів, судів, правоохоронних органів, установка громадян на дотримання чи недотримання правових приписів.

Рівень розвитку правосвідомості проявляється у тому, наскільки населення засвоїло такі правові феномени, як цінність прав і свобод людини, цінність правових процедур при вирішенні спорів тощо⁵;

³ Rick Trinkner, Tom R. Tyler. (2016, October) *Legal Socialization: Coercion versus Consent in an Era of Mistrust*. *Annual Review of Law and Social Science*. Vol. 12. P. 418. Retrieved from <https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-lawsocsci-110615-085141>

⁴ Бариська Я., Погорелова З., Попович Т. (2021) Загальна теорія права і держави : навч. посіб. Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші. С. 392.

⁵ Максимов С. І. (2011). Правова культура та її роль у реформуванні правової системи. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. № 8. С. 212.

– правову культуру, під якою слід розуміти процес діяльності людини у сфері права та його результат, який характеризується створенням та утвердженням правових цінностей суспільства. Вона включає в себе матеріальні фактори (правові інституції, діяльність правотворчих органів, ступінь гарантованості прав і свободи людини, тощо) та нематеріальні фактори (наприклад, рівень правосвідомості, моральність, тощо).

Правова культура виникає не сама по собі, а як результат процесу правової соціалізації особи, послідовне набуття правових знань, залучення до правових цінностей і культурних надбань суспільства, що в результаті впливає на правомірну поведінку суб'єкта, його правову активність⁶;

– систему правової освіти, котра складається зі спеціальної юридичної освіти і правової просвіти населення (системи правового виховання). У свою чергу, функціонування системи правової освіти неможливе без вироблення правових концепцій соціального розвитку, та без формування окремих юридичних термінів – тобто без наукового дослідження правової дійсності.

Вплив вищезазначених факторів на процес правової соціалізації особистості можна звести до наступних проявів:

1) у процесі соціалізації індивід засвоює та відіграє певні соціальні, в тому числі і правові, ролі (наприклад, законслухняного громадянина, правопорушника, тощо);

2) в індивіда формується система соціальних цінностей. Цінністю називають дійсне чи уявне явище, ідею чи інститут, яким індивіди надають важливого значення і яких прагнуть досягти. Правова культура, правовий нігілізм та правовий ідеалізм формують в індивіда розуміння чи заперечення цінності права, значення норм права у правовій поведінці особи;

3) формування зразків та стереотипів правової поведінки. Як правило, такі стереотипи уніфікують поведінку людей та спрощують, а інколи і упорядковують, стосунки між ними;

4) формування певних ідеалів, під якими розуміють символічні уявлення про майбутнє та про бажаний стан речей. Такими ідеалами є, наприклад, громадянське суспільство та правова держава.

Таким чином, правова соціалізація здійснюється у руслі загальної соціалізації, але має свої специфічні особливості. Вона є функціональною потребою суспільства та держави і здатна безпосередньо впливати на життєдіяльність індивіда з метою включення його, як дієздатного суб'єкта, в систему правовідносин. У процесі правової соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички,

⁶ Уханова Н. С. (2019). Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право*. № 2(29). С. 157.

вміння індивіда, внаслідок чого він стає активним та свідомим учасником правових відносин.

Якість процесу правової соціалізації безпосередньо залежить від факторів правової соціалізації особистості, котрі поряд із суб'єктивними особливостями індивіда створюють умови для реального правового регулювання суспільних відносин, дозволяють виробити та зайняти мотиваційну позицію індивіда щодо власної соціальної ролі у суспільстві.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-23>

TRANSHUMANISM IN THE CONTEXT OF WAR THROUGH THE RULE OF LAW PRISM

Popovych Tereziia Petrivna

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and History
of State and Law
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Baryska Yana Oleksandrivna

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and History
of State and Law
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Maslyuk Oksana Vasylivna

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Law and Process
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Telep Yuliia Vasylivna

*PhD student,
Assistant at the Department of Theory and History of State and Law
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*